DUN FRANS CAMILLERI

fl-"Għanja ta' Ħajti"

Studju ta' A. MALLIA ZARB

IR-RUĦ ta' kull kitba kbira hi l-lehma u t-tqanqil tal-qalb u tal-moħħ miġjuba u mfissra lill-kotra taħt għamla jew oħra iżda dejjem tixgħel moħħ jew qalb il-qarrej. Mhux l-għamla tal-kitba tagħżel x'inhu poetiku u x'mhux. Il-kelma "poetiku" tfisser dak kollu li hu sabiħ u kbir fil-qalb u l-moħħ. Qalb u moħħ jitkebbsu minn xulxin meta l-lehma tkun qawwija u poetika.

Fil-proża l-kittieb huwa marbut u mrażżan mil-lġiem tal-ħtiġiet ta' dik l-għamla ta' kitba, waqt li fir-retorika, imqanqla u ġejja iktar mill-qalb, jeħles xi ftit jew wisq mill-irbit u jersaq iktar lejn il-poeżija. Iżda fil-poeżija l-kittieb hu ħieles, ħieles mill-irbit tas-sensil ta' ħsibijiet, ta' kif ifisirhom, ta' l-istilistika. Ir-ritmu wkoll, li fir-retorika ġa jsir jindaqq u jinħass regulari, fil-poeżija jsir biċċa minnha, ibaqbaq u jogħla 'l fuq fis-saħna tat-tqanqil jew jimxi meqjus mal-ħsieb imrażżan f'poeżiji bħal *Il-Jien u Lilhinn Minnu.*

Il-poeżija hi ruħ il-poeta. Fl-għanja tiegħu tara bħal f'mera l-imħabbiet u l-ideat tal-poeta. Il-poeżija ma tistax tgħid ħaġa b'oħra, u kull ma jfisser il-poeta jkun tassew ħassu. Għalhekk minn ġabra ta' poeżiji ta' l-istess kittieb tara aħjar bl-egħruq u x-xniexel ruħ il-poeta.

Il-ħajja ta' kull wieħed minna hija mżewqa minn għemejjel u tiġrib, imħabbiet u ħsibijiet ta' kull xorta. Iżda dawn ma tistax tifridhom minn xulxin u tqegħedhom kull xorta f'taqsima għaliha. Imsensla fil-milja tal-ħajja bit-taħwid kollu tagħha, ilkoll juru x-xejra tal-karattru. Ferħ u niket jintisġu lkoll u jitlewnu mill-filosofija li tmexxi l-poeta, u fuq kollox toħroġ bixra waħda ewlenija, il-ħuġġieġa li tixgħel qalb il-poeta. Għalhekk it-taqsim ta' ġabra ta' poeżiji ta' l-istess kittieb taħt suġġetti differenti hu x'aktarx artifiċjali, u mingħajr ma l-poeta jintebaħ, f'kull poeżija ta' liema suġġett tilmaħ l-istess bniedem.

Bħal ma Dun Karm f'kollox jara 'l Alla u kollox iqabbel ma' l-ideal, Dun Frans f'kollox jara l-kefrija tal-bniedem ma' għajru. Minn kollox jislet il-kuntrast mal-bniedem fil-kruha tal-kefrija tal-għani setgħani u fit-tjubija ta' qalb tad-dgħajjef mgħaffeġ. Fuq it-tnejn hemm il-Ħaqq t'Alla. Waqt li Dun Karm jara l-ħażen minn pulptu għoli minn fejn hu jgħanni l-kobor u s-sbuħija t'Alla u l-mera tiegħu f'artu u fin-natura bla mittiefsa,

Dun Frans jara l-qerq u l-moħqrija kull fejn iħares madwaru u jifhem u jaf sewwa kull għamla ta' inġustizzja li biha l-bniedem ijassar lil għajru. Id-dinja li jgħix fiha Dun Frans mhix dik li b'sogħba kbira ra tispiċċa Dun Karm. Mhux għax id-dinja xi darba kienet jew tkun aħjar milli hija. Id-differenza hi li min-naħa l-waħda Dun Karm jimraħ 'il fuq u meta jħares 'l isfel u jilmaħ xi ħjiel mix-xmara ta' żina għaddejja 'l isfel il-bogħod taħt riġlejh jistkerraha u jċanfarha, waqt li Dun Frans il-ħin kollu jara mhux tant iż-żina daqs kemm l-inġustizzja taħt kull għamla, fosthom iż-żina, li tinsab madwaru, u jistmellha.

Lil Dun Frans mhux Dinu, artu u n-natura jqanqluh daqs kemm in-nies ta' madwaru, il-fqar u l-maħqurin. Ifur u jikbes meta jara l-inġustizzja li għar-regħba, iż-żina u l-kburija tifleġ il-fqir, tjassar id-dgħajjef u ġġib firda bejn l-għarajjes u l-miżżewġin, bejn l-aħwa, bejn in-nies ta' l-istess reliġjon u l-istess pajjiż. Din il-kefrija tal-bniedem ma' min ma jiflaħx daqsu itambar fuqha f'kull taqsima *fl-Għanja ta' Hajti.*

Hekk fil-poeżija *Il-Midalja* il-poeta jpinġi l-qerq tad-dinja li lis-setgħani tlibbsu l-midalja ta' missier il-fqar, midalja li xtara bl-istess flus li seraq minn demm il-fqir.

Imma ġo sidru,
taħt it-tiżjin ta' barra,
hemm il-kruha u d-dlam
ta' qalb mitfija li ma tafx bi ħniena,
qalb li stagħniet bil-flus minn demm il-fqir,
qalb li taf biss din l-għanja:
'Jiena, jiena, jiena'.

Imma min jafu sewwa
jara l-viltà u l-gidba tal-midalja,
u 'l min jilbisha jsejjaħ
'missier l-ipokrisija'.

Fis-sunett *Mammona* Dun Frans jisħet lil min għall-flus

"Ma jqis serq u moħqrija;
min jagħsar demm il-fqir, min l-hena u l-ħlewwa
jaħsad mill-qlub, għall-flus, ġo dar kennija."

Iżda hemm inġustizzja ikbar minn hekk. Wieħed jistagħna b'demm il-fqir. Iżda ma jiqafx hemm. Il-bniedem ma jixba' qatt. Il-flus mhumiex kollox. L-għani jrid ħwejjeġ oħra u bis-saħħa tal-flus jiksibhom – iż-żina, is-setgħa fuq l-oħrajn. Biex jilħaq l-għan tiegħu xejn ma jqis li jġib firda fil-familji. Bil-flus kiseb

"is-setgħa fuq il-fqir
li m'għandu 'l ħadd min jagħdru,
lil ħadd li jħenn għalih."

Fl-istess poeżija *Alla ma jinxtarax* jurina kif

"Bil-flus rebħu l-midalji
għal ġieh li ma jistħoqqx;
bil-flus jassar il-qalb ta' xbejba fqira
min hu bla qalb u żieni;
bil-flus xtraw l-imħallfin
il-ħallilin tal-poplu,
il-qattilin li xerrdu d-demm bla ħniena
u kissru lil familji."

Qalb Dun Frans tħoss kull fejn hemm moħqrija. Tħoss għall-missier li

"Kien rabba ħafna wlied ...
u sab għalihom kollha l-wisa' f'qalbu,"

iżda meta dawn kibru u huwa xjieħ, uliedu

" ... bħal laringa
li għasru minn ġo fiha l-meraq kollu,
irmewh fid-Dar tax-Xjuħ."

(*Hadd Fost Uliedu*)

Iħoss għat-tfajla *Qalb tad-Deheb* li żagħżugħ telaqha wara ħafna wegħdiet u ħlielha żmienha – xorta ta' inġustizzja iktar kiefra. Kemm jonqxu ħaj lil dak iż-żagħżugħ li

"Għajnejh kienu jitbissmu,
ilsienu kien jaf jinseġ bl-ikbar sengħa
l-oħla kliem ta' mħabba;
dirgħajh kienu jħaddnuk bl-egħżeż tgħanniqa
u xufftejh imriegħda
kienu jwegħduk fil-ħeġġa ta' kull bewsa
li inti biss tgħix f'qalbu,
li int u hu twelidtu għal xulxin.
Kliem, kliem sabiħ, kliem ħelu
li jdub bħas-silġ, bħan-nida ta' filgħodu;
tbissim li jitfi kmieni
bħal-lwien li jżejnu l-warda;
xufftejn imħaġġa bħal vulkan imkebbes

li jarmi n-nar, għal ftit, sakemm jintefa
u jnin għal kollox ..."

Ifakkarna fil-"laringa li għasru minn ġo fiha l-meraq kollu"! Jitħassar il-ħafna għarajjes

"li ilhom is-snin twal jiġru mat-toroq,
iħabbtu, iħabbtu mgħaġġel
bl-imħabba u bl-isbaħ tama
li jsibu dar kennija!"

(*Kemm Qlub Bla Dar!*)

Jitolbu l-ħniena iżda ma jsibuhiex.

Dun Karm jitfantas meta jara l-ħażen dieħel f'Malta u jċanfar lill-ħati. Iżda Dun Frans jhewden fuq l-inġustizzja fid-dinja kollha. L-inġustizzja hi problema internazzjonali. Dan jixhdu ż-żmien imdemmem ta' l-Aħħar Gwerra, li fil-poeżija "... U l-Art Titkellem" naraw il-ħruxija li kixfet f'qalb il-bniedem, il-bniedem imġiegħel minn għajru joqtol lil għajru. Dun Frans igħix fi żmien meta l-pajjiżi qed iqumu biex itajru l-ħakma barranija li bosta drabi ħaqrithom fil-jasar, meta s-suwed qed jitolbu l-jeddijiet li l-bojod ilhom iċaħħduhom minnhom f'darhom stess, meta artijiet kbar qed igħajtu għal-ħaqq fit-taqsim tal-ġid tad-dinja, meta miljuni qed imutu bil-ġuħ waqt li pajjiżi għonja jaħarqu l-qamħ, meta d-demokrazija bdiet tidher li mhix kollha bjuda iżda mħallta sewwa bil-griż u wkoll bl-iswed.

Dun Frans ma jsibx ħlief kliem iebes ta' tmaqdir mimli qrusa għall-Ewropa

"Art kbira ta' l-eroj, art dejjem tħammar
bid-demm tal-popli tiegħek mifrudin,
Int l-Omm taċ-Ċivilta' ... w ismek imsammar
ma' l-ikbar għajb fil-ġrajja tal-bnedmin!

F'qalbek ħuġġieġa n-nar tar-regħba jġammar
biex jibla' l-art u l-ġid tal-ġnus dgħajfin:
jassart l-Iswed ġo daru, u kull fejn għammar
int ċħadtlu l-jedd ta' bniedem tul is-snin."

U kemm jitfantas meta l-istess Ċiviltá, li

"... tbiċċer bil-kefrija
lil dawk li ġewwa arthom
kienu s-sidien bil-jedd, għad li bla saħħa",

titkabbar bil-Progress

"li għożżejt biss għalik –
u f'wiċċ id-dittaturi
għannejt ir-rebħa kbira tal-Helsien
u tad-Demokrazija."

Il-firda bejn in-nazzjonijiet iġġib il-gwerer u iktar ma jgħaddi ż-żmien u nikbru fix-xjenza iktar il-firda. Waħdu jiġik il-ħsieb:

"Ix-Xjenza tgħaqqad l-artijiet bejniethom
biex terġa' mbagħad tifridhom minn xulxin!"

(*Xjenza*)

Lill-poeta jolqtu iżjed il-faqar tal-waħx li hemm f'Napli, fil-poeżija *Ara Napli u . . . Ibki*, Napli "fejn igħixu n-nies bil-ġuħ, fid-dlam, fl-intiena." U dan il-faqar issibu f'ħafna artijiet oħra. Għalhekk meta *Fuq il-Qiegħa* jara l-qamħ jindires, jitnikket u jaħseb:

"Tgħid wara dat-taħbit ta' sena sħiħa
għad tasal f'ħalq kulħadd il-ħobża bnina,
jew jieklu biss il-ftit u l-fqir ibati?"

Il-ħażen jaqtagħlek qalbek, l-iżjed jekk ħliefu ma tarax. Id-dinja dejjem kienet u tibqa' l-istess. Il-poeta mimli xewqat kbar li jfuru "mill-katakombi mdawla tal-qalb tiegħu". Dawn ix-xewqat

"telgħin ixerrdu d-dawl, ixerrdu l-ħniena,
U fuq id-dinja mjassra u mudlama,
imdemma b'ġenn il-għira, b'ġiehha mtabba',
b'kelmtu mixgħula u mtajrin mit-tama
jitlaqhom jgħannu l-innu ta' l-imħabba."

(*Xewqat Miksura*)

Iżda d-dinja tberred l-aqwa qlub u dawn ix-xewqat

"... jerġgħu jinżlu, kollha mnikkta
fil-kenn tal-katakombi, wara l-ġlieda
li jġarrbu mal-bnedmin – miksura u msikkta
mill-qerq u l-ħażen, minn mewġiet qerrieda"

Bħala Kattoliku, u qassis, il-poeta jsib il-faraġ fit-twemmin f'*Jum l-Aħħar Haqq* meta

"min għasar demm il-fqir tħammru t-tifkira
. . . .
. . . . min għamel ilsira
ta' ġismu lil mart għajru, għal min wiegħed
ġenna ta' l-art u daħaq b'tifla fqira
li ħalla tul is-snin tibki u titniehed.
Ifeġġ il-jum tar-rebħ għal min bla ħtija
xeħtuh il-ħabs, qerduh, littmu 'l uliedu,
għal min, għax ħabb lill-fqir, bata l-moħqrija."

Iżda Dun Frans mhuwiex bħal Karmenu Vassallo. Ma jarax biss l-ikrah. Jekk hemm is-serq, il-qerq, il-moħqrija, iż-żina, il-jasar, hemm il-fqir, il-maħqur, il-qalb safja, li mgħaffġa mid-dinja jissaffew iktar u jidhru isbaħ quddiem Alla. Il-ħażin u t-tajjeb, l-ikrah u s-sabiħ – mill-kuntrast iktar tlellex il-ġawhra. Jekk fid-dinja hemm ħafna li

"juruna lilhom stess imma b'wiċċ ieħor
biex jaħbu s-serq, iż-żina u l-inġustizzja
li jwettqu bla mistħija
taħt il-maskra ta' l-onestà
u tar-rġulija,"

(*Artisti Moħbija*)

hemm ukoll ħafna karattri tad-deheb li fil-ħajja mgħaġġla ta' kuljum naħbtu magħhom u ma nagħtux kashom: it-tjubija ta' l-omm, l-aqwa mħabba li timla d-dinja ta' kull wieħed, fil-poeżija *Il-Qalb li Tisbar*, l-imħabba xejn inqas kbira tas-soru li tħobb bħal uliedha

xbejbiet imsejkna,
imjassra minn qlub ħżiena" (*Is-Soru*),

is-sbuħija tal-familja miġbura d-dar (Id-Dar), il-ferħ u l-ħlewwa li ġġib magħha tarbija ġdida fil-poeżija *Benniena Battala*, il-*Qalb Safja* ta' tfajla safja.

Iżda Dun Frans jara ġawhar isbaħ minn dawn għax imsoffija min-nar ta' l-inġustizzja, l-imsejkna, il-fqar, il-maħqurin. Dun Frans mhux medhi bih innifsu, mhux għommtu jferra' fl-*Għanja ta' Hajti*. Għall-kuntrarju ta' K. Vassallo, qalbu mixgħula bil-moħqrija ta' għajru u madwaru fil-faqar u l-inġustizzja jilmaħ ħafna qlub tad-deheb.

Waqt li Dun Karm iċanfar il-ħati u K. Vassallo jisħon għall-bniedem li ħaqru, fil-poeżija tiegħu Dun Frans itambar fuq l-imħabba mal-fqir u l-batut. Qalbu tfur bil-ħniena u flok ma jaħli ż-żmien jitmasħan għall-kefrin, jin-

tefa' b'ruħu u ġismu jfarraġ u jgħin il-maħqur. Qalbu dduq u ddewwaq il-ferħ u l-hena ta' l-altruiżmu fil-ħsieb u fl-għemil, flok l-imrar tal-ħasra għan-nuqqasijiet li ġarrab hu stess.

Għalhekk fl-*Għanja ta' Hajti* naraw bħal fl-ebda poeta ieħor qalb kollha mkebbsa bi mħabba friska, l-imħabba għal għajru. Waqt li oħrajn jogħlew lejn Alla u bilkemm jilmħu 'l ħuthom fil-jasar, waqt li oħrajn jinżlu 'l isfel fil-mogħdrija għalihom infushom, Dun Frans jesa' din id-dinja u l-oħra f'qalbu, għax jasal għal Alla bl-imħabba lejn għajru. Igħanni il-poema tal-Vanġelu, il-poema ta' l-ikbar imħabba, li Alla nsibuh fil-fqir u l-batut, li kull ma nagħmlu magħhom inkunu nagħmluh ma' Alla u f'Jum l-Aħħar biss min ikun ħenn għal għajru jikseb l-hena dejjiema.

Din l-imħabba tressqu lejn Alla għax fl-inġustizzja tad-dinja jssaħħaħlu t-twemmin u t-tama li l-Haqq isir minn Alla. "Kif nista' ma nemminx" f'Alla ħanin, isaqsi fil-poeżija hekk imsemmija, meta madwaru jara

"... mijiet ta' nies jgħixu mejtin,
maħqurin,
u jgħixu biex ibatu,
għalhekk biss;

xbejba li ma tbigħ qatt il-ħajr ta' ġmielha,
is-sura ta' ġisimha;
u għaliex tħobb is-Sewwa,
tibqa' mċaħħda u fqira."

Il-poeta jhewden b'din l-imħabba u kemm kemm ma jħosshiex bħal ġenn, ġenn qaddis. Tħossha qisha tittieħed, issakkruk bil-ħerqa tagħha. "Ma, Tibkinix", jgħidilha, jiġrili x'jiġrili; ibkini biss jekk tisma'

"li jiena sirt bla ħniena
u ħqart il-fqir."

U lil Alla stess jitolbu ma jidħaqx bih meta jxerred dmugħ ta' ħniena jew meta qalbu

"tħoss għall-ulied maħqura – frott fl-ħtija –
u tibki magħhom;
meta nitħassar l-ommijiet mifruda
minn żwieġhom imbegħdin
fil-ħabs ...
fis-safar ...
f'dar oħra ... ma' qalb oħra,
ħalliela ta' mħabbithom.

meta nfur f'dagħdigħa
xħin nara l-fqir, liċ-ċkejken
imsawwat u maħqur,
magħsur, mirfus u mjassar
minn min huwa setgħan
u għandu qalbu xierfa bil-ħruxija;
xħin naħseb f'tifla fqira
li titlob biċċa ħobs bl-għaraq ta' ġbinha
u tisfa' lsira, msejkna,
ta' min bla ġieh, bla rażan
itemm xewqatu żienja, bla misthija;
ta' min bla qalb u vili
stagħna b'ħidmitha
wara li għasar demmha."

(*La Tidħaqx Bija!*)

Ukoll meta jasal biex jorqod moħħu jmur kull fejn hemm ġuħ, moħqrija, uġigħ u tbatija – *Immut Kuljum*. Meta l-poeta jkun sa jaħseb fuq l-imrar tiegħu, ġo widnejh jisma'

" bħal karba
ta' qlub miġugħa, leħen li jċanfarni:
'Mhux inti biss qed tbati. Hares lejna
li tlifna d-dawl, is-saħħa; u mifnija
bil-ġuħ, bil-mard u d-dwejjaq,
bil-firda u bil-moħqrija,
ma fadlilniex ħaġ'oħra
ħlief nistennew il-mewt
għax fil-bnedmin ma sibna qatt il-ħniena."

(*Wara l-Ħolma tat-Tfulija*)

Il-ferħ tiegħu huwa wieħed

"... għax sirt inħoss bħal min ibati
u iżjed nifraħ għaliex nista' ntaffi
l-uġigħ tal-qlub għajjiena
li qatt ma daqu l-ħniena."

Għalhekk qed igħix, għalhekk Alla għamlu l-qassis tiegħu, biex bħal Kristu jimxi "Fit-Triq ta' l-Imħabba" u jagħmel il-ġid. U minn fommu jitla' l-ħajr lill-Imgħallem għax

"Tajtni qalb bi mħabba kbira,
qalb li tifhem it-tbatija,
qalb li tħoss."

Għalhekk jifraħ għax mexa "dit-triq li taf l-imħabba". Iżda

" qatt ma fraħt daqshekk u fhimt hekk tajjeb
kemm ta' min jgħix dil-ħajja.
Ħassejt li jien ferħan, ħassejt 'il ħajti
f'għanja kbira tmewweġ f'qalbi
li tirtogħod ma' demmi kollu
u tinfexx f'egħmil ta' ħniena,
egħmil ta' ġid u mħabba.
Ħassejtni aktar ferħan aktar ma mħabbti
swietli taħbit u mrar."

(*Fit-Triq ta' l-Imħabba*)

Dan il-ġenn ta' mħabba jġiegħlu jitlob lil Alla:

"fawwarli qalbi bil-għemil ta' ħniena
imbagħ'd ħallini,
ħallini ninżel hawn mingħajr ma nidher,
biex nibqa' nkun ta' faraġ
lill-foqra li ħabbejt, lil min ibati,
lil min huwa miġugħ
u jinsab waħdu,
waħdu ...
imsawwat u mfarrak
bil-firda u bl-inġustizzja."

(*Dan Biss Nitolbok*)

Il-poeżija tiegħu magħġuna b'din l-imħabba u l-poeta mhux poeta għax jogħla 'l fuq kif togħla "Qalb ta' Poeta", iżda għax hu

"poeta mimli nar, bi kliemu jaqta',
bi kliem qalil, jissielet bla ma jibża',
jiġġieled bla mistrieħ għall-ħaqq u s-sewwa,
għall-fqar li jħobb bla tarf;
imma fil-qilla tiegħu
u f'dak in-nar ibaqbaq rajt moħbija
qalbu tad-deheb li bħalha ħadd ma daq."

(*Ramla Moħbija*)

Din hi l-"Għanja ta' Hajti." Waqt li Dun Frans igħanni wkoll l-għanja tar-rebbiegħa u tas-sbuħija tan-natura, l-għanja tar-ruħ lill-Hallieq u lil Omm Alla, lill-qaddisin, huwa jgħanni fuq kollox l-għanja ta' qalb il-bniedem mimli mogħdrija u ħniena għal kull min hu mnikket, maħqur, mgħaffeġ mill-inġustizzja, l-għanja ta' l-imħabba.

Il-poeżija ta' Dun Frans hija emozzjonali iktar milli riflessiva: mhux ħsieb meqjus jew qalb mimlija bis-skiet tal-hena, iżda qalb kollha nar, tbaqbaq, qalb mixgħula u mkebbsa.

Fl-"Għanja ta' Hajti" Dun Frans fotografu mhuwiex Dun Frans poeta. Ir-ritratti sbieħ huma poeżija ta' ġmiel in-natura. Iżda l-għanja tiegħu mhix din. Lanqas ma hi l-għanja ta' Dun Karm, kif tistħajjilha sa tkun ma' l-ewwel daqqa t'għajn lejn l-ismijiet ta' xi poeżiji, li meta taqrahom ifakkruk bla ma trid f'poeżiji ta' Dun Karm ta' suġġett jixbaħhom: poeżiji lil San Pawl, *Lil Dun Mikiel Xerri, It-Tfajla tal-Bizzilla, Televiżjoni.*

Il-qalb tbaqbaq u l-moħħ imbegħren ta' Dun Frans ma tantx joqogħdu għall-ilġiem tal-metri konvenzjonali u tar-rima, iżda jfuru fil-vers ħieles, mexxej, ibiddel il-ħin kollu ma' kull taħbita tal-qalb. L-iktar poeżiji imqanqla tiegħu huma b'vers ħieles, fejn it-tifsir ta' mħabbtu mhux im-xekkel u mrażżan mill-versi mdaqqsa fuq l-istess tifsila bil-metrika kon-venzjonali. U bħal ma l-ħsieb sħun u mgħaġġel jitfisser aħjar u jqanqal iktar fil-vers ħieles, hekk min-naħa l-oħra il-vers ħieles ma jdoqqx jekk il-qarrej ma jidħolx f'moħħ u qalb il-poeta u miegħu jiġri ħafif u mexxej minn vers għal ieħor u l-kliem jaqbeż sħun jixgħel il-qalb. Għalhekk m'hemmx rima li meta tedha l-widna aktarx kienet tnaqqas u ttellef it-tqanqil tal-qalb.

Trid tkun poeta biex tifhem il-poeta. Kulħadd jista' jħoss il-poeżija f'qalbu għalkemm ma jagħrafx ifisser it-tqanqil, il-ferħ, is-sbuħija, il-kobor, u dak kollu li jagħmel il-poeżija. Għalhekk il-poeta huwa kbir għax iwassal lill-kotra dak kollu li jekk jagħrfuh u jifhmuh jixegħlilhom qalbhom ukoll b'kull ma ħass hu.

Il-poeta ma jistax ma jwassalx dan il-messaġġ. Iżda x'ħasra jekk dawk li għalihom jiswa l-aktar iwarrbuh, għax hekk jaqblilhom! Il-qalb titqanqal, jekk ma tkunx xriefet iżżejjed. Iżda dejjem tista' toħnoqha. U fuq kollox, id-dinja tibqa' dejjem l-istess, kif jidher mill-ħsieb tal-poeta stess.

Iżda l-messaġġ ta' Dun Frans ma jintilef qatt. Dejjem tibqa' l-għanja tiegħu tfarraġ il-qalb tad-deheb moħbija fil-faqar u t-tbatija, il-qalb safja mistoħbija fil-moħqrija u ċ-ċaħda. Għax l-imħabba ma tmut qatt u ħadd ma joqtolha.